

<https://ui.ac.ir/en>

Journal of Comparative Theology

E-ISSN: 2322-3421

Document Type: Research Paper

Vol. 12, Issue 1, No.25, Spring & Summer 2021 pp.27-30

Received:27/12/2020 Accepted: 17/04/2021

Disease and its Role in Self-education from the Perspective of the Holy *Qur'an* and Hadiths: A Case Study of New Cornea Disease

Hossein Shafiei

Ph. D. Student of Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Theology and Ahl-al-bayt (prophet's Descendants) Studies, University of Isfahan, Isfahan, Iran
farhad1345sh@gmail.com

Mahdi Motia*

*Corresponding author: Associate Professor, Department of Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Theology and Ahl-al-bayt (prophet's Descendants) Studies, University of Isfahan, Isfahan, Iran
mahdimotia@gmail.com

Mohsen Samdani

Assistant Professor, Department of Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Theology and Ahl-al-bayt (prophet's Descendants) Studies, University of Isfahan, Isfahan, Iran
m.samadian@ltr.ui.ac.ir

Mohammad Reza Sotoudehnia

Associate Professor, Department of Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Theology and Ahl-al-bayt (prophet's Descendants) Studies, University of Isfahan, Isfahan, Iran
m.sotudeh@ltr.ui.ac.ir

Extended Abstract:

God created man in the most beautiful form, with the healthiest body and the best form; the Holy *Qur'an* describes human creation with the word 'Ahsan' and according to this meaning, there is no defect in his creation. Thus, it is necessary for him to take care of himself and maintain his health, but during his life, he faces diseases and calamities that can be a test for man, an awakening from negligence or atonement for sins. This study, with reference to verses and narrations, while stating the origin and causes of diseases, and treatment of diseases investigates the educational role of diseases for human beings according to *the Qur'an*. It aims to recognize the educational view of *the Quran* on diseases, especially with regard to emerging phenomena and diseases such as the prevalence of Coronavirus. The study has used a descriptive-analytical method using . It seeks to answer the following question: Do *the Qur'an* and hadiths have a view on emerging phenomena such as the corona?

The Place of Man in the Qur'an and its Educational Role

One of the important features of *the Qur'an* is its educational character as many of its verses are in the position of educating human beings. By contemplating the word of education and the verses that depict the image of a grown man, one can see a human being who has reached the peak of perfection (Shams: 9-10)

(Al-Aali: 14) (Fatir: 18). Another reason is that the mission of the prophets is the purification of the self (Al-Imran: 164).

Causes and Diseases according to *the Qur'an*:

1. Tests: Diseases can be a kind of test for humans. The testing of servants is one of the traditions of God Almighty. "We will certainly test you all with something of fear, hunger, and loss of property, souls, and fruits and give good tidings to those who persevere" (Baqarah: 55). This divine tradition is never closed (Tabatabaei, 2014). The spread of the coronavirus at this rate of infection and death of people could be considered one of the tests of all human beings. It has expenses, it has death, it also needs patience. As such, it could be considered as one of the examples of this noble verse.

2. Awakening from negligence: Some diseases are a factor in getting back a person to the right path and awakening from negligence. Negligence is always one of the causes of falling and one of the obstacles to human development towards happiness and education. It could be very constructive and instructive. God Almighty says: "O man! What has deceived you about your generous word?" (Infetar: 6) or says: "We have certainly sent [apostles] to nations before you, then We seized them with stress and distress so that they might entreat [Us]," (Anaam: 22). There are subtle references in the words of the Innocents.

3. Atonement for sins: Sometimes God Almighty afflicts people with hard or easy accidents, calamities, and diseases in order to eliminate the effects of sins, to wash away part of the sin of sinners in the world before death, by his grace and mercy, so that they will not be afflicted with painful torments in the Hereafter.

Causes of Diseases in *the Qur'an*

1. Nature: According to the system of cause and effect that governs the universe, if someone does not provide the necessary conditions to face natural disasters and diseases, he becomes vulnerable and subject to accidents and diseases. As *the Qur'an* says: "Indeed, Allah does not wrong people in the least; rather, it is leoll e who wrong themselves" (Younus: ::) .

2. Satan: In *the Holy Qur'an*, God attributes some ills and diseases to Satan (such as the cause of problems for Prophet Ayyub (AS)). Because Satan caused difficulties for him, hardship is attributed to him.

Here, the origin of the disease can be attributed to the devil because it tempts and causes his pressure, and it can also be attributed to God. The main cause of such calamities for Ayyub and giving permission to the devil does not invalidate natural causes. Natural causes are along with the causes, not across them (Tabatabaei, 1992, p. 574).

3. Man: Some verses of *the Holy Qur'an* attribute the origin of sins and diseases to man: "whatever ill befalls you is from yourself" (Nessa: 99).

4. God: *The Holy Qur'an* attributes the creation of everything (good and evil) to God: "Say, 'All is from Allah'" (Nessa: 88).

Based on the above, all the phenomena of the universe can be attributed to different causes; at the same time, the cause could be attributed to God Almighty.

Results

The results of the present study are as follows:

1. *The Holy Qur'an*, in general, introduces physical diseases, including what they are called and when they afflict human beings and provides verses in terms of their origin and philosophy of emergence as well as ways to cure them.
2. *The Holy Qur'an* considers diseases as one of the factors in human education and considers how to deal with diseases and their role in human education.
3. *The Holy Qur'an* and hadiths have not just limited the illness to physical ones but have also paid attention to psychological aspects.
4. *The Holy Qur'an*, in accordance with the disease, has given material and spiritual advice for the prevention and treatment making the divine duties lighter for the afflicted.
5. Physical illness can have educational and spiritual effects for the patient. It is looked at as a type of divine test, it can pave the way for awakening from the neglect and atonement of his sins.. This attitude could bring relief and peace of mind for patients.

Keywords: The Holy Qur'an, Human beings, Education, Disease, Corona

References

- Abdul Baqi, M. F. (1985). *The Dictionary for the Words of the Holy Quran*. Egypt: Dar Al-Kotob.
- Dailami, H. (1992). *Guidance of Hearts to the Righteous*. Qom: Al-Sharif Al-Radhi.
- Farahidi, Kh. (1989). *Al-Ain*. Qom: Dar Al-Hijra Institute.
- Ibn Manzoor, M. (1994). *Language of the Arabs*. Third Edition. Beirut: Dar Sader.
- Khodabakhshi, P. S. (1997). *Medicine in Ancient Iran*. Tehran: Forouhar Publication.
- Khosrow Panah, A. (2002). *Human Expectations from Religion*. Qom: Center for Studies and Response to Doubts.
- Klini, M. (1987). *Usul Al-Kafi*. Tehran: Islamic Library.
- Majlisi, M. (2006). *Bihar Al-Anwar*. Tehran: Islamic Library.
- Makarem Shirazi, N. (1989). *Sample Interpretation*. Fifth Edition . Qom: Dar Al-Kitab.
- Makarem Shirazi, N. (1995). *Message of the Quran*. Fourth Edition. Qom: Amir Al-Momenin School.
- Mesbah Yazdi, M. (2008). *Teaching Ideas*. Qom: International Publications
- Mohammadi Rey Shahri, M. (2015). *Encyclopedia of Medical Hadiths*. Fourteenth Edition. Qom: Dar Al-Hadith.
- Motahari, M. (1993). *Collection of Works*. Tehran: Sadra Publication.
- Ragheb Isfahani, H. (1992). *Mofradat fi Gharib Al-Quran*. First Edition. Beirut: Dar Al-Alam.
- Saduq, M. (1986). *The Reward of Deeds and the Punishment of Deeds*. Qom. Dar Al-Sharif Al-Radhi for Publishing.

- Saduq, M. (2006). *Causes of Sharia*. Qom: Judicial School.
- Safa, Z. (1967). *History of Rational Sciences in Islamic Civilization until the Middle of the 5th Century*. Tehran: Tehran University Press.
- Sami, A. (1963). *Achaemenid Civilization*. Shiraz: (n.p).
- Sobhani, J. (1996). *Introduction to New Issues in Theology*. Qom: Imam Sadegh Institute.
- Sobhani, J. (2007). *The Second Answer Article to Soroush*. (n.p).
- Tabarsi, F. (1993). *Al-Bayyan fi Tafsir Al-Quran Collection*. Third Edition. Tehran: Nasser Khosrow Publication.
- Tabatabai, M. H. (1992). *Tafsir Al-Mizan*. Qom: Ismailian Press Institute.
- Tabatabai, M. H. (2014). *Translation of Tafsir Al-Mizan fi Tafsir Al-Quran*. Qom: Ismailian Press Institute.
- *The Holy Quran*
- *The Nahj al- Balaghah*
- University of Medical Sciences (1997). *Abstracts of the Conference on the Role of Religion in Mental Health*. Qom. Nashre Navide Islam.
- Zamakhshari, M. (1994). *Kashaf*. Qom: Maktab Al-Alam Al-Islami.
- Zubidi Morteza, M. (n.d). *Taj Al-Arous from Jawaher Al-Qamoos: Qom: Dar Al-Fikr*.

الهیات تطبیقی

نوع مقاله: پژوهشی

سال دوازدهم، شماره بیست و پنجم، بهار و تابستان ۱۴۰۰

ص ۱۴۳-۱۵۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱/۲۸

تاریخ وصول: ۱۳۹۹/۱۰/۷

بیماری و بلا و نقش آن در تربیت نفس از نگاه قرآن و روایات (مطالعه‌شده درباره بیماری جدید کرونا)

حسین شفیع، دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات و معارف اهل بیت (ع)، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

farhad1345sh@gmail.com

مهدی مطیع، دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات و معارف اهل بیت (ع)، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

mahdimotia@gmail.com

محسن صمدانیان، استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات و معارف اهل بیت (ع) دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

m.samadianian@ltr.ui.ac.ir

محمد رضا ستوده‌نیا، دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات و معارف اهل بیت (ع) دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

m.sotudeh@ltr.ui.ac.ir

چکیده

انسان، گل سرسبد عالم آفرینش است و در مسیر تکامل و تربیت قرار دارد و برای رسیدن به تکامل و تربیت باید آزموده شود. یکی از راههای آزمایش، وجود بیماری‌ها و بلاها در هر زمان و مکان است. قرآن، بیماری‌ها را به «خدا»، «انسان» و «شیطان» نسبت داده است؛ ولی فارغ از اینکه منشأ و علل بیماری‌ها چیست و کیست، جنبه تربیتی آن مهم است. نگاشته پیش رو با اشاره به آیات و روایات، ضمن بیان منشأ، علل و عوامل بیماری‌ها، درمان بیماری‌ها، شفا بودن قرآن، به بررسی نقش تربیتی بیماری‌ها برای انسان از نظر قرآن، پرداخته و با روش توصیفی تحلیلی و براساس منابع کتابخانه‌ای و با رویکرد قرآنی و روایی و با هدف شناخت دیدگاه تربیتی قرآن به بیماری‌ها به‌ویژه با توجه به پدیده‌ها و بیماری‌های نوظهوری چون شیوع و ویروس کرونا تدوین شده و در پی پاسخ به این سؤال است که آیا قرآن و روایات درباره پدیده‌های نوظهوری چون کرونا هم دیدگاه و نظری دارند، به این نتیجه رسیده است که قرآن، به‌طور کلی بیماری‌های جسمی را اعم از اینکه چه نامیده شوند و در چه زمانی گریبانگیر بشر شوند، مطرح می‌کند و به لحاظ منشأ و فلسفه ظهور آن و راههای درمان آن آیاتی ارائه کرده است. قرآن بیماری‌ها را یکی از عوامل تربیت انسان می‌داند و چگونگی برخورد با بیماری‌ها و نوع آنها را در تربیت انسان مؤثر می‌داند.

واژه‌های کلیدی:

قرآن، نفس، انسان، تربیت، بیماری، کرونا

مسئول مکاتبات

Copyright © 2021, University of Isfahan. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits others to download this work and share it with others as long as they credit it, but they cannot change it in any way or use it commercially.

Doi: [10.22108/COTH.2021.126674.1510](https://doi.org/10.22108/COTH.2021.126674.1510)

۱- مقدمه

قرآن کتاب بهداشت و پزشکی نیست؛ بلکه کتابی برای تربیت معنوی است و اشاره آن به مطالب پزشکی و بهداشتی و علمی به سبب این است که راه خداشناسی را هموار و حس کنجکاوی بشر را تحریک کند تا در زمینه علوم تجربی رشد کند و در پی کشف آن برآید. همچنین، اعجاز علمی قرآن را به اثبات برساند و علت مهم تر اینکه به سبب پیوستگی نیازهای جسمی و روحی و تأثیر آنها بر هم، قرآن لازم می‌داند به بهداشت جسمی نیز توجه ویژه کند؛ زیرا در کمال روحی و تربیت او تأثیر دارد؛ بنابراین، قرآن برای تأمین سلامتی و بهداشت جسم مطالبی بیان فرموده است که اگر در حد اعجاز علمی نباشد، قطعاً برخی از آنها جزء شگفتی‌های علمی است. همچنین، در قرآن قوانینی در سه حوزه اخلاق، عقاید و احکام برای انسان وضع شده است. بالطبع عمل انسان به قوانین احکام الهی، در سایه‌سار سلامت جسمانی محقق می‌شود. از این رو، قرآن به بیماری و بیماران توجهی ویژه دارد؛ حتی اجرای برخی از احکام را برای بیماران تخفیف داده و برخی دیگر را ساقط کرده است. در قرآن، منشأ بیماری‌ها گاهی خدا و گاهی شیطان و گاهی انسان عنوان شده است؛ البته با دقت دریافته می‌شود این نشانه تعارض نیست؛ چون شیطان و انسان و خدا در طول هم اند. فارغ از اینکه منشأ و علل بیماری‌ها چیست و کیست، جنبه تربیتی آن نیز مهم است. نگاشته پیش رو با اشاره به آیات و روایات در پی پاسخ به این سؤال است که آیا قرآن و روایات درباره پدیده‌های نوظهوری چون کرونا هم دیدگاه و نظری دارند یا خیر؛ بنابراین، ضمن بیان منشأ و علل و عوامل بیماری‌ها، درمان بیماری‌ها، شفا بودن قرآن، به تحلیل و بررسی و نقش تربیتی بیماری‌ها برای انسان از نظر قرآن و روایات پرداخته است. هدف از نگارش این مقاله این است که دریافته شود قرآن و روایات به بیماری‌ها نگاهی تربیتی در راستای تکامل انسان دارد و انسان مؤمن و مسلمان باید این مطلب را با تمام وجود خود دریابد تا تأثیر مثبت آن را هم بفهمد.

۲- بیان مسئله

خداوند، انسان را به زیباترین شکل و با سالم‌ترین جسم و بهترین صورت آفریده است؛ قرآن خلقت بشر را با واژه «احسن» مطرح می‌کند و بر اساس این معنا نقصی در خلقت وی وجود ندارد و لازم است از خود مواظبت و سلامتی را حفظ کند؛ اما در طول زندگی با بیماری‌ها و بلاهایی روبه‌رو می‌شود که می‌تواند برای انسان مایه امتحان بیداری از غفلت یا کفاره گناهان باشد.

قرآن برای این بیماری‌ها عواملی را معرفی می‌کند که در این مقاله به آن پرداخته می‌شود. هدف از نگارش این مقاله قرآنی - روایی این است که دریافته شود قرآن و روایات به بیماری‌ها نگاهی تربیتی در راستای تکامل انسان دارد و انسان مؤمن و مسلمان باید این مطلب را با تمام وجود خود دریابد تا تأثیر مثبت آن را هم بفهمد.

۳- پیشینه پژوهش

بیماری‌ها دارای منشأ الهی‌اند. این مطلب دارای سابقه‌ای دیرینه در ادیان و ملیت‌ها و قومیت‌ها است. دلیل بعضی از بیماری‌ها در ایران باستان، مانند وبا و طاعون را خشم و قهر خدایان می‌دانستند و معتقد بودند هرگاه خدایان قهر، تشنه خون بندگان خود می‌شوند یا به قربانی احتیاج دارند، بیماری‌ها را به عنوان بلای آسمانی نازل می‌کنند (خدابخشی، ۱۳۷۶: ۴۳). برخی‌ها اهریمنان و دیوان را سبب بروز امراض می‌دانستند (سامی، ۱۳۴۱: ۲۹۰). اعراب قبل از اسلام نیز منشأ بیماری‌ها را ارواح شریر و شیاطین و دیوان می‌پنداشتند و برای اخراج آنها از جسم مریض، به اوراد و دعا توسل می‌جستند (صفا، ۱۳۴۶: ۳۰). در زمینه بیماری‌ها و نقش تربیتی آن علاوه بر قرآن و روایات و کتاب‌های طب اسلامی، مقالاتی نوشته شده و همایش‌های فراوانی برگزار شده که در زمینه بیماری‌های جسمی، روحی و روانی مطالبی را بیان کرده‌اند. کتاب *نقش باورهای دینی در رفع نگرانی‌ها* نوشته حبیب‌الله طاهری در ۱۴ فصل نگارش شده است؛ فصل سوم این

واژه معانی متعددی مطرح کرده اند. برخی آن را به معنی روح (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۷: ۲۷۰) و برخی دیگر به معنی ذات واصل دانسته‌اند (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۶: ۲۳۳). طبرسی، نفس هر چیز را ذات آن می‌داند، جز آنکه گاهی دنبال نام چیزی، با لفظ «نفس» آن را تأکید می‌کنند؛ اما با لفظ «ذات» تأکید نمی‌آورند (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۵: ۲۰۶)؛ چنانکه علامه طباطبایی معتقد است نفس در اصل به معنای همان چیزی است که به آن اضافه می‌شود؛ یعنی نفس‌الانسان به معنای خود انسان است و با این بیان هر جا به کار رود، منظور از آن، تأکید لفظی است (طباطبایی، ۱۳۹۳، ج ۱۴: ۲۸۵). منظور ما در این نوشتار همین معنای آخر است که نفس را معادل خود انسان گرفته است.

۶- جایگاه انسان در قرآن و نقش تربیتی آن

یکی از امتیازات و ویژگی‌های قرآن، شاخصه تربیتی است و همه آیات آن در مقام تربیت انسان است. از تأمل در واژه‌های تربیتی و آياتی که سیمای انسان رشدیافته و تکامل‌یافته را از جنبه استعداد و نیروهای معنوی ترسیم می‌کند، این رهیافت به دست می‌آید که سایر واژه‌های حامل بار تربیتی در ادبیات قرآنی، چهره‌متربی در حال شدن و روندگی در مسیر کمال‌یابی و تربیت‌پذیری را تصویر می‌کنند؛ حال آنکه دست‌یافتن به مقام تزکیه، ترسیم‌کننده سیمای انسان باریافته به قله کمال و ستیغ تربیت‌یافتگی است (شمس: ۹-۱۰). هر کس نفس خود را پاک و منزّه تربیت کرده است، رستگار شد و آن کس که نفس خود را با معصیت و گناه آلوده ساخت، نومید و محروم شد (اعلی: ۱۴) رستگار شد آن کس که نفس (فاطر: ۱۸) خویش را تزکیه کرد و هر کس به تزکیه و پاکی خویش بپردازد، نتیجه آن به خودش باز می‌گردد.

دلیل دیگر آن است که فرآیند رسالت پیامبران و مهم‌ترین کار ویژه آنان در قرآن، تعلیم و تزکیه آدمیان معرفی شده است (آل عمران: ۱۶۴)؛ خداوند بر مؤمنان منت نهاد نعمت بزرگی بخشید، هنگامی که در میان آنها

کتاب، درباره سلامت و بیماری روانی است. در سال ۱۳۹۵ همایش ملی سلامت از دیدگاه قرآن کریم از طرف جهاد دانشگاهی برگزار شد که مقالاتی با عناوین «آرامش حقیقی از نظر آن»، «انسان سالم از نظر قرآن»، تأثیر آموزه‌های قرآن کریم را بر سلامت بیان کرده‌اند؛ اما با توجه به بیماری‌های جدیدی چون کرونا لازم است به این نگاه قرآنی و روایی با دیدگاه جدید، توجه شود و این مقاله با چنین قصدی تدوین شده است.

علاوه بر موارد فوق، نشریه الکترونیکی معارف در شماره ویژه‌ای به بیماری کرونا پرداخته است و مقالاتی با عناوین «توحید محوری در بلا»، «تأملی در بلا از نگاه دین و دنیا»، «کرونا، چالش دین یا علم»، «تمدن غرب در چالش‌های کرونا» دارد. همچنین، مقاله‌ای با عنوان «ابتلا و آزمایش در قرآن» چاپ شده است.

۴- تربیت

تربیت اگر از «ربا، یربو» باشد، رشد کردن و برآمدن و قدکشیدن و بالیدن را می‌رساند (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۳۰۵). اگر تربیت برگرفته از «ربی، یربی» باشد، معنایش افزودن، پروراندن، برکشیدن، برآوردن، رویانیدن و تغذیه کودک است. تربیت از ریشه «رب، یرب» در معانی پروردن، سرپرستی و رهبری کردن، رساندن به فرجام، نیکوکردن، به تعالی و کمال رساندن، ارزنده‌ساختن، از افراط و تفریط درآوردن، به اعتدال بردن، استوار و متین کردن است. راغب اصفهانی بر آن است که: «تربیت، دگرگون کردن گام به گام و پیوسته هر چیز است تا آنگاه که به انجامی برسد که آن را سزد» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۱۸۴) و بیضاوی، تربیت را «به کمال رساندن و ارزنده‌ساختن اندک‌اندک هر چیز» دانسته است (بیضاوی، ۱۴۰۸: ۱۰).

۵- نفس

واژه نفس ۲۸۹ مرتبه در آیات متعددی به کار رفته است (المعجم المفهرس، ماده نفس). لغویون برای این

پیمبری از خود ایشان برانگیخت که آیات او را بر آنها می‌خواند و آنها را پاک می‌کند و کتاب و حکمت می‌آموزد.

۷- بیماری در قرآن

بیماری در قرآن، با واژه «مَرَضٌ»، ۲۴ بار و با واژه «سَقِيمٌ» ۲ بار و عبارت «أُولِي الضَّرَرِ» ۱ بار بیان شده است. در قرآن از زبان حضرت ابراهیم (ع) چنین آمده است: «پروردگار من، کسی است که چون بیمار شوم، مرا شفا می‌دهد» (شعراء: ۸۰) «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر بیمار بودید [برای وضو و غسل] بر خاک پاک تیمم کنید» (نساء: ۴۳ و مائده: ۶)؛ «روزه در روزهای معدودی بر شما مقرر شده است. هر کس از شما بیمار یا در سفر باشد، به همان تعداد از روزهای دیگر روزه بدارد ...» (بقره: ۱۸۴ - ۱۸۵). «هر کس از شما بیمار باشد، یا ناراحتی در سر داشته باشد و ناچار شود قبل از قربانی در احرام سر بترشد، برای کفاره آن باید روزه بگیرد یا صدقه دهد یا قربانی کند» (بقره: ۱۹۶)؛ «بر بیماران گناهی نیست که در جهاد شرکت نکنند» (توبه: ۹۱ و فتح: ۱۷)؛ «مؤمنانی که بدون بیماری و ناراحتی از جهاد بازنشسته‌اند، با مجاهدانی که در راه خدا با مال و جان خود جهاد کردند، یکسان نیستند. خداوند این افراد را بر نشستگان برتری داده است» (نساء: ۹۵)؛ «بر کسانی که بیمارند، گناهی نیست که هنگام نماز در جنگ سلاح‌های خود را بر زمین بگذارند؛ ولی باید مواظب باشند» (نساء: ۱۰۲)؛ «بر نابینا، لنگ، بیمار و بر شما گناهی نیست که از خانه‌های خود بخورید یا از خانه‌های پدران ... (نور: ۶۱)؛ «هرچه از قرآن میسر می‌شود، بخوانید. [خدا] می‌داند که در میان شما بیمارانی خواهند بود. پس هرچه از قرآن [برایتان] میسر شد، تلاوت کنید، نماز برپا دارید، زکات دهید و وام نیکو دهید» (مزمل: ۲۰). ابراهیم به قوم خود گفت: من بیمار هستم و از حضور در مراسم ناتوانم (صافات: ۸۹)؛ خداوند یونس را در حالی که بیمار بود بر زمین خشکی افکند (صافات: ۱۴۵) و عیسی به اذن خدا پیسی را شفا

می‌داد (آل عمران: ۴۹ و مائده: ۱۱۰).

احکام الهی نیز با لحاظ و براساس سلامت مکلفان وضع شده است؛ بنابراین، اجرای برخی از آنها در زمان بیماری ساقط می‌شود. روزه گرفتن در ماه رمضان بر مسلمین واجب است؛ اما برای بیماران حرام است (بقره: ۱۸۲). بعضی به گمان اینکه خوردن روزه مطلقاً کار خوبی نیست، هنگام بیماری اصرار دارند روزه بگیرند؛ بنابراین، قرآن با تکرار این حکم، به این نکته اذعان دارد که روزه گرفتن برای افراد سالم فریضه الهی است؛ افطار کردن هم برای بیماران و مسافران فرمان الهی است که مخالفت با آن گناه است (مکارم شیرازی، ۱۳۶۸، ج ۱: ۶۲۷).

۸- علل و دلایل بیماری‌ها از نظر قرآن

علل بیماری‌ها و ابتلا به مریضی‌ها و مخصوصاً بیماری‌های نوظهور از ناحیه خدا به این شرح است:

۱. آزمایش: بیماری‌ها ممکن است نوعی امتحان و آزمایش برای انسان‌ها باشد. امتحان و آزمایش بندگان، یکی از سنت‌های خداوند متعال است و او همواره بندگان را در صحنه‌های مختلف می‌آزماید: «وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ» (بقره: ۱۵۵)؛ «و به‌طور قطع شما را به چیزی [از قبیل] ترس و گرسنگی و کاهش در اموال و جان‌ها و محصولات می‌آزمایم و مژده باد شکیبیان را ...» و این سنت الهی هیچ‌گاه تعطیل بردار نیست (طباطبایی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۳۵۲ - ۳۶۱). شیوع ویروس کرونا با این وسعت از ابتلا و مرگ افراد، یکی از مایه‌های آزمایش تمام انسان‌هاست، این بیماری ترس دارد، گرسنگی دارد، مخارج دارد، مرگ دارد، صبر هم نیاز دارد، انگار مصداق این آیه شریفه است. خداوند با رساندن «خوب» و «بد» نیز انسان را می‌آزماید: «وَتَبْلُوَكُمْ بِالْشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً» (انبیاء: ۳۵) و ما شما را با بدی‌ها و خوبی‌ها آزمایش می‌کنیم. کرونا مصداق و ترکیبی از خوبی‌ها و بدی‌هاست، بستگی دارد چگونه به آن نگاه شود.

را به حوادث و بلاها و بیماری های سخت و آسان مبتلا می کند تا به لطف و کرمش قسمتی از گناه گناهکاران را در دنیا و قبل از فرارسیدن مرگ بشوید تا در جهان آخرت به عذاب های شدید و دردناک گرفتار نشوند (خسروپناه، ۱۳۸۱: ۷۳-۷۶؛ مصباح یزدی، ۱۳۸۷: ۱۶۷ و مطهری، ۱۳۷۲، ج ۱: ۱۸۰). امام علی (ع) بیماری را سبب کاهش گناه (ری شهری، ۱۳۹۴، ج ۱: ۱۴۷) و امام رضا (ع) آن را برای مؤمن، مایه تطهیر و رحمت معرفی فرمودند (همان).

با توجه به مطالب یادشده، بیماری ها، در تمام زمان ها و مکان ها مخصوصاً در این زمان و با پیدایش بیماری های نوظهوری چون کرونا هیچ مخالفتی با عدالت و رحمت الهی ندارد؛ بلکه بیماری یا در نتیجه بی تدبیری انسان و عدم شناخت علل بیماری ها است، یا امتحانی از جانب خدا است، یا باعث بیداری و دوری از غفلت است یا اینکه کفاره ای است برای گناهان انسان تا در نتیجه، عذاب گناهان، شخص را در آخرت گرفتار نکند و درحقیقت، بیماری عاملی برای تخفیف عذاب گناهکار در آخرت و تربیت انسان خواهد بود.

امام صادق (ع) در این باره فرموده اند که: «چه بسیار بیمارانی که درمان بر دردشان افزود و چه بسیار طیبیان عالم و آشنا به دوا و دارویی که مردند و جاهلان به طبابت پس از ایشان دوره ای به زندگی ادامه دادند. زمانی که اجل رسید، نه آن را علم طب سود داد و نه این را جهل به طب در بقای زندگی و تأخیر اجل ضرری رساند».

۹- عوامل بیماری ها در قرآن

در قرآن کریم پیدایش بیماری ها و بلاها به خداوند، انسان، شیطان و طبیعت نسبت داده شده و هر کدام علت معرفی شده است. آنچه لازم است بدانیم این است که نحوه دخالت آنها در پیدایش این بلاها یکسان نیست و نیز نسبت دادن این بلاها و بیماری به خداوند، انسان و شیطان با هم منافاتی ندارند. در ادامه هر کدام از موارد مذکور جداگانه توضیح می شود:

در حدیثی آمده است که امام علی (ع) بیمار شده بود. جمعی از اصحاب به عیادتش آمدند. عرض کردند: ای امیرمؤمنان، حالتان چطور است. حضرت فرمود: شر است. گفتند: این سخن، شایسته مثل شما نیست! امام در پاسخ آنان با استناد به آیه مذکور فرمودند: «فَالْخَيْرُ الصَّحَّةُ وَالْغِنَى وَالشَّرُّ الْمَرَضُ وَالْفَقْرُ اِئْتَاءٌ وَ اِخْتِبَارٌ». بر اساس این، امام، خیر را به سلامتی و بی نیازی و «شر» را به بیماری و فقر تفسیر کردند (مجلسی، ۱۳۸۵، ج ۸۱: ۳۰۹ و مکارم شیرازی، ۱۳۶۸، ج ۱۳: ۴۰۵).

۲. بیداری از غفلت

برخی از بیماری ها، عاملی برای بازگشت انسان به مسیر درست و بیداری از غفلت است. غفلت، همواره از عوامل سقوط و از موانع تکامل انسان به سوی سعادت و تربیت است و بی شک برای بازگشت و زدودن غفلت و زنده کردن یاد خدا در دل های مرده، وجود حوادث غیرمنتظره مانند بیماری که با فراز و نشیب همراه است، بسیار سازنده و راهگشا است. خداوند متعال می فرماید: «ما غرک بربک الکریم» چه چیز شما را مغرور کرده است (انفطار: ۶)، یا می فرماید «وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلٰی اُمَّمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَاَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ» (انعام: ۴۲).

در کلام معصومین (ع) به آثار بیماری اشاره لطیفی شده است. آنها در دعاها و احادیثشان به آثار مثبت بیماری و سلامتی از لحاظ تربیتی پرداخته اند. نقل شده است که حضرت موسی (ع) از خداوند بیماری منجر به زمینگیر شدن و سلامتی منجر به غفلت را طلب نمی کرد، بلکه در پی میانه آن دو بود؛ یعنی درخواست می کرد گاه بیمار شوم تا شکر تو را به جا آورم و گاه تندرست باشم و تو را سپاس کنم (دیلمی، ۱۴۱۲، ج ۱: ۴۲). امام علی (ع) در دعای خویش می فرماید: «اللهمانی اعوذ بک ... من سقم تشغلی و من صحه تلهمني؛ خدایا! به تو پناه می برم ... از بیماری ای که به خویش مشغولم دارد و از تندرستی که به بازی سردرگم سازد (مجلسی، ۱۳۸۵، ج ۴۰: ۳۴۰).

۳. کفاره گناهان:

گاهی خداوند متعال برای از بین بردن آثار گناهان، انسان

۱. طبیعت

براساس نظام علت و معلول که بر عالم و جهان هستی حاکم است، چنانچه کسی زمینه‌های لازم را برای رویارویی با حوادث طبیعی و بیماری فراهم نکند، آسیب‌پذیر و دستخوش حوادث و بیماری می‌شود. باید توجه داشت برخی بیماری‌ها، نتیجه بی‌توجهی خود انسان‌ها است و چنین بیماری‌هایی لازمه طبیعت‌اند و درواقع زمینه خسارات و زیان را خود انسان‌ها فراهم می‌کنند؛ برای نمونه، در جامعه‌ای که بهداشت فردی و عمومی رعایت نشود، ابتلا به بیماری و شیوع آن دور از دسترس و دور از انتظار نیست؛ به ویژه در این زمان که پدیده نوظهوری به نام ویروس کرونا جهان را در نوردیده است و تمام کارشناسان رعایت دستورات بهداشتی خاص را برای مقابله پیشنهاد می‌کنند. در اینگونه موارد، نمی‌توان بیماری را به خدا استناد کرد؛ چون او عادل و مهربان است و به کسی ظلم نمی‌کند؛ چنانکه قرآن کریم می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ» (یونس: ۶۴)؛ «خداوند هیچ‌بر مردم ستم نمی‌کند؛ ولی این مردم‌اند که بر خویشان ستم می‌کنند».

۲. شیطان

خداوند در قرآن کریم برخی از سیئات و بیماری‌ها را به شیطان نسبت می‌دهد؛ مانند اینکه شیطان «علت معده» و زمینه‌ساز وقوع مشکلات برای حضرت ایوب (ع) بود و چون شیطان زمینه‌ساز سختی‌هایی برای او شده، سختی‌ها به او نسبت داده شده است، نه اینکه علت اصلی و واقعی پیدایش سختی‌ها شیطان باشد؛ بلکه علت اصلی و ایجادکننده سختی‌ها، خداوند متعال است که برای امتحان و بالابردن درجه حضرت ایوب به شیطان اذن می‌دهد تا او و اطرافیانش را وسوسه کند و زمینه‌ساز فشارهایی برای ایوب پیامبر بشود. شخصی از امام صادق (ع) سؤال کرد: بلایی که دامنگیر ایوب شد، برای چه بود؟ امام در پاسخ او جواب مشروحی فرمود که خلاصه‌اش چنین است:

ایوب به خاطر کفران نعمت گرفتار آن مصایب عظیم

نشد، بلکه برعکس، به سبب شکر نعمت بود؛ زیرا شیطان به پیشگاه خدا عرضه داشت اگر ایوب را شاکر می‌بینی، به سبب نعمت فراوانی است که به او داده‌ای. اگر این نعمت‌ها از او گرفته شود، او هرگز بنده شکرگزاری نخواهد بود! خداوند برای اینکه اخلاص ایوب را بر همگان روشن سازد و او را الگویی برای جهانیان قرار دهد که هنگام «نعمت» و «رنج» شاکر و صابر است، به شیطان اجازه داد بر دنیای ایوب مسلط شود. شیطان از خدا خواست اموال سرشار ایوب، زراعت و گوسفندانش و همچنین، فرزندان او از میان بروند و بنابراین، آفات و بلاها در مدت کوتاهی آنها را از میان برد؛ ولی با این حوادث نه تنها از شکر ایوب کاسته نشد، بر آن افزوده شد! او از خدا خواست این بار بر بدن ایوب مسلط شود و آنچنان ایوب بیمار شود که از شدت درد و رنجوری به خود بیچد و اسیر و زندانی بستر شود. این نیز از شکر او چیزی نکاست؛ ولی جریانی پیش آمد که قلب ایوب را شکست و روح او را سخت جریحه‌دار ساخت و آن اینکه جمعی از راهبان بنی اسرائیل به دیدنش آمدند و گفتند: چه گناهی کرده‌ای که به این عذاب دردناک گرفتار شده‌ای؟! ایوب در پاسخ گفت: به پروردگارم سوگند که خلافتی در کار نبوده است، همیشه در طاعت الهی کوشا بوده‌ام و هر لقمه غذایی خوردم، یتیم و بی‌نواهی بر سر سفره من حاضر بوده است.

ایوب از این شماتت دوستان بیش از هر مصیبت دیگری ناراحت شد؛ ولی باز رشته صبر از کف نداد و آب زلال شکر را به کفران آلوده نساخت و چون از عهده امتحانات الهی به‌خوبی برآمده بود، خداوند درهای رحمتش را بار دیگر به روی این بنده صابر و شکیبا گشود و نعمت‌های از دست‌رفته را یکی پس از دیگری به او باز گرداند و حتی بیش از آن را به او ارزانی داشت تا همگان سرانجام نیک صبر و شکیبایی و شکر را دریابند.

در اینجا پیدایش بیماری به شیطان نسبت داده می‌شود؛ چون او وسوسه‌کننده و زمینه‌ساز فشارها است و به خدا هم نسبت داده می‌شود؛ چون علت اصلی پیدایش این

را برای او به دلیل تنبلی انسان مقدر کرده یا برای آزمونش بیماری را ایجاد کرده است.

مسئله مهم این است که پیدایش هر مصیبت و ناخوشایندی و بیماری یک مسئولیت «حقوقی» دارد و یک علت ایجادکننده. در واقع مسئولیت و بار حقوقی سیئات و بیماری به عهده انسان است؛ زیرا انسان با اراده و اختیار خود راهی را رفته که به این منجر شده که خداوند سیئاتی برای او به وجود آورده است؛ اما ایجادکننده این مشکل، خداوند است و پیدایش این مشکل را هم می توان به خداوند نسبت داد و هم به انسان. به خداوند نسبت داده می شود، چون این مشکل با قدرت و خواست او برای انسان خطاکار ایجاد می شود و به انسان نسبت داده می شود؛ چون با اراده و انتخاب و متناسب با کردار او این مشکل به وجود آمده است (مکارم شیرازی و دیگران، ۱۳۷۴، ج ۴: ۴۴۳).

اگر می بینیم قرآن علت حسنات و نیکی ها را خداوند معرفی می کند و می فرماید: «مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ»؛ «هرچه از خوبی به تو می رسد، پس، از خداست». علت سیئات را انسان معرفی می کند. در واقع به سبب این است که قرآن کتاب تربیت است و اهداف تربیتی را هم دنبال می کند و می خواهد از مغرور شدن انسان جلوگیری کند تا نگذارد انسان به سبب اینکه کارهای خوبی انجام داده و مستحق نیکی هایی در زندگی شده است، مغرور شود؛ وگرنه قرآن علت بودن انسان را در پیدایش حسنات هرچند در حد انتخاب کننده و اراده کننده، نفی نمی کند و نقش او را در به وجود آمدن حسنات منکر نمی شود (سبحانی، ۱۳۷۵: ۱۲۳).

۴. خداوند

قرآن پیدایش همه چیز (حسنات و سیئات) را به خدا نسبت می دهد: «قُلْ كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ» (نساء: ۷۸)؛ «بگو: همه [اینها] از طرف خداست»؛ چون ایجادکننده همه عالم و وقایع آن، خداوند متعال است و همه حوادث عالم، خوب یا بد، به اذن و اراده و قدرت او صورت می پذیرد و تا او نخواهد و قدرت ندهد، نه شیطان می توان و سوسه

بلاها برای حضرت ایوب و اذن دهنده به شیطان برای و سوسه، خداوند است. اوست که اراده کرده است شیطانی موجود باشد و انسان ها را و سوسه کند تا انسان ها در بوتۀ نقد و امتحان قرار بگیرند و از این رهگذر به تعالی برسند. پس پیدایش بیماری و مصیبت ها را می توان هم به خدا نسبت داد و هم به شیطان و حتی به دشمنان که حضرت ایوب را شماتت می کردند و این تعبیر هیچ منافاتی ندارد، بلکه معنای نسبت در هر کدام متفاوت است.

بعضی از مفسران معتقدند استناد جنون و بیماری به عللی چون شیطان، موجب ابطال علل طبیعی نیست، بلکه علل طبیعی در طول علل غیر طبیعی اند، نه در عرض آنها (طباطبایی، ۱۴۱۲ق، ج ۲: ۵۷۴). علامه طباطبایی معتقد است ایوب ابتلای خود به بیماری را به شیطان نسبت داد: «أَنْتَى مَسْنَى الشَّيْطَانُ بِنُصَبٍ وَعَذَابٍ»؛ و ظاهراً مراد از «نصب» و «عذاب» این است که آنها را به نحوی از سببیت و تأثیر به شیطان نسبت دهد و بگوید شیطان در این گرفتاری های من مؤثر و دخیل بوده است. از روایات نیز این معنا بر می آید.

۳. انسان

برخی از آیات قرآن، پیدایش سیئات و بیماری ها را به انسان نسبت می دهند: «وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ» (نساء: ۷۹)؛ «و هرچه از بدی به تو می رسد، پس، از خود توست»؛ به این دلیل که با انتخاب و اراده انسان و متناسب با افعال اوست که این بلاها بر سر انسان می آید و انسان علت پیدایش بیماری هاست؛ اما علت بودن انسان یا از باب علل مُعَدّه است؛ یعنی فراهم کننده زمینه وقایع است یا از باب علل طولی؛ یعنی علت بودن انسان برای وقایع در طول عللیت خداوند است، نه در عرض او و مستقل از او. چنانکه «فقر» و بیماری هایی چون ویروس کرونا را می توان به خود انسان نسبت داد؛ به سبب اینکه ممکن است تلاش نکرده و تنبلی پیشه ساخته و فقیر مانده یا به بیماری کوید ۱۹ مبتلا شده است و هم می توان به خداوند نسبت داد؛ چون او اجازه نداده تا ثروت به او برسد و فقر

کند و نه انسان می تواند بر صفحه هستی وجود داشته باشد تا انتخاب و اراده ای صورت دهد و حسنه یا سیئه ای به او برسد. پس همه افعالی که در عالم رخ می دهد، به فاعلیت و علیت خداوند است (مطهری، ۱۳۷۲، ج ۲: ۹۹)؛ چون خداوند به طور دائم ایجادکننده عالم و موجودات است و با اذن و اجازه و قدرتی که خداوند به موجودات می دهد، این اتفاقات رخ می دهد که بیشتر انسان ها به آن «علت طبیعی» می گویند؛ به طور مثال، طبیعی است سنگ شیشه را بشکنند، طبیعی است انسان در مجاورت هوای سرد مریض شود و طبیعی است انسان تنبل، فقیر باشد؛ اما در واقع علت پیدایش همه این علل طبیعی خداوند است؛ هرچند مسئولیت حقوقی آنها به عهده انسان و انتخاب او است.

بر اساس مطالب فوق، همه پدیده های عالم به علل و عوامل مختلفی نسبت داده می شوند و در عین حال، علت آن خداوند متعال دانسته می شود؛ اما نقش و تأثیر هر کدام از عوامل، متفاوت است و در عین حال، این علل متعدد، مانند انسان و شیطان در طول علت بودن خداوند و فراهم کننده زمینه علت اند و در این زمینه، هیچ گونه تناقضی وجود ندارد.

۱۰- قرآن شفای دردها

آموزه شفاجویی از قرآن کریم چیزی از پیش خود ساخته یا سنت مرسوم در فرهنگ عامیانه نیست؛ بلکه حقیقتی است که خداوند رحمان در متن قرآن بدان اشاره کرده است. در این دوران که دوران کروناییسم است و انسان به وجهی از همه جا ناامید شده، لازم است به مبدأ اصلی (انا لله) توجه و از آن مبدأ عظیم طلب شفا کند. تحقق شفا به وسیله قرآن در تأمین سلامت روان، سلامت جسم و معرفی اصول طبی لازم برای حفظ تندرستی درخور توجه است.

شفابودن قرآن در آیات متعددی مطرح شده است؛ بخشی از آیات چنین است: «وَنُنزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا؛ و از قرآن

آنچه شفا و رحمت است برای مؤمنان، نازل می کنیم؛ و ستمگران را جز خسران (و زیان) نمی افزاید (اسراء: ۸۲)؛ یا آیه «يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ؛ ای مردم! اندرزی از سوی پروردگارتان برای شما آمده است و درمانی برای آنچه در سینه هاست (درمانی برای دل های شما) و هدایت و رحمتی است برای مؤمنان» (یونس: ۵۷).

منظور از شفابودن قرآن کریم چیست؟ اگر قرآن کریم شفا دهنده است، چگونه شفا می دهد و علت این همه بیماری جسمی چیست؟ پس بیماری های جسمی چگونه شفا می یابند. با بررسی آیات متقن قرآن کریم درباره شفابودن، نتایج جالبی به دست آمد که گره گشای بسیاری از ابهامات ذهنی درباره قرآن است.

همان طور که در آیات بالا پیداست، خداوند قرآن را مایه شفا و رحمت برای مؤمنان، شفای آنچه در سینه هاست و مایه هدایت و رحمت برای مؤمنان معرفی کرده و این، نگاه تربیتی قرآن است.

﴿ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله): «أَيُّهَا النَّاسُ ... فَإِذَا التَّبَسَّتْ عَلَيْكُمْ الْفِتْنُ كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ فَعَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ فَإِنَّهُ شَافِعٌ مُّشَفَّعٌ وَ مَاحِلٌ مُّصَدَّقٌ وَ مَنْ جَعَلَهُ أَمَامَهُ قَادَهُ إِلَى الْجَنَّةِ وَ مَنْ جَعَلَهُ خَلْفَهُ سَاقَهُ إِلَى النَّارِ وَ هُوَ الدَّلِيلُ يَدُلُّ عَلَى خَيْرِ سَبِيلٍ ...» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲: ۵۹۹).

واژه «شفاء» به معنای صحت و سلامت است و در مقابل آن، بیماری، عیب و نقص می آید. با بررسی ابعاد مختلف انسان دریافته می شود هر فردی دو بُعد جسمی و روحی دارد و هر کدام ممکن است در معرض بیماری قرار بگیرند؛ بنابراین، بیماری ها به سه نوع اعتقادی، روحی - روانی و جسمی تقسیم می شوند.

۱۰-۱- قرآن و درمان بیماری های اعتقادی

نزول قرآن در مرحله نخست برای درمان بیماری های اعتقادی مردم بود تا آنها را از شرک و کفر و تاریکی، به توحید و اسلام و روشنایی ببرد. قرآن در آیات متعددی هدفش را خروج بشر از ظلمت جهل به نور دانش، از کفر

نسخه‌بهداشت روانی است؛ برای نمونه، به برخی از آیات و اثر آنها اشاره می‌شود:

مداومت بر قرائت قرآن، نقش مؤثری در رویارویی با اضطراب دارد. فهم قرآن نیز در مقابله با اضطراب مؤثر است (احسان منش و کریمی، ۱۳۷۶: ۸۸).

نتیجه تحقیق به دست آمده از ۶۰ دختر نشان داد رویارویی میزان اضطراب و گرایش به افسردگی در گروهی که طی ۶ ماه، روزانه دست کم نیم ساعت به قرائت قرآن می پرداختند، به طور چشمگیری کمتر از دیگران است (همان: ۷۹).

دمیدن روح امید و دوری از یأس و اثر آن در کاهش افسردگی (یوسف: ۸۷).

دعوت قرآن به صبر و اثر آن در کاهش فشارهای روانی (بقره: ۱۵۳ و ۱۵۵؛ آل عمران: ۲۰۰).

دعوت قرآن به توکل به خدا و نقش آن در آرامش انسان (احزاب: ۳؛ آل عمران: ۱۵۹).

یاد خدا و آرامش دل (اسراء: ۲۴؛ بقره: ۸۳).

نماز و آرامش روانی (طه: ۱۴).

ممنوعیت تمسخر، استفاده از القاب زشت، جستجوی عیوب یکدیگر، سوء ظن، تجسس و غیبت و اثرات آن بر سلامتی جامعه و شخصیت تربیت افراد (حجرات: ۱۲-۱۱). موارد فوق به طور چشمگیری در پدیده های نوظهور مانند کرونا به چشم می خورد و راههای معرفی شده قرآنی بهترین مداواست.

به عبارت دیگر، همه دستورهای الهی به نوعی برای آرامش و تربیت فردی، اجتماعی و رشد و بالندگی فرد و جامعه است (همان: ۸۸).

۱۰-۳- قرآن و درمان بیماری های جسمی

درست است که قرآن کتاب بهداشت و پزشکی نیست و کتابی برای تربیت معنوی است، ولی به مطالب پزشکی و بهداشتی و علمی اشاره دارد؛ دلیل این مطلب آنست که راه خدانشناسی را هموار و حس کنجکاوای بشر را تحریک کند تا در زمینه علوم تجربی رشد کند و در پی کشف آن برآید.

به نور ایمان، از ظلمات ستمگری به نور عدالت، از فساد به صلاح و از گناه به نور تقوی و در یک کلام تربیت صحیح معرفی می کند. در سوره ابراهیم (آیات ۵ و ۱) و مائده (آیات ۱۵ و ۱۴) امراض اعتقادی و قلبی از امراض جسم شدیدترند؛ بنابراین، قرآن شفا و رحمت است؛ یعنی برای امراض اعتقادی مانند کفر، نفاق و شرک، درمان است و در نفوذ شناخت توحید در قلب، رحمت است.

۱۰-۲- قرآن و درمان بیماری های روحی - روانی

بیماری های روحی و اخلاقی، شباهت زیادی به بیماری های جسمی دارند؛ هر دو کشنده اند و نیاز به درمان و پرهیز دارند. قرآن نسخه حیات بخشی است برای آنان که می خواهند با کبر، غرور، حسد و نفاق به مبارزه برخیزند. همچنین، برای برطرف کردن ضعف و ترس، اختلاف و پراکندگی و وابستگی کامل به مادیات و شهوت، شفا بخش است. حضرت علی (ع) درباره شفا بخش بودن قرآن می فرماید: «از این کتاب بزرگ آسمانی برای بیماری های خود شفا و برای حل مشکلاتتان از آن یاری بخواهید؛ زیرا در این کتاب، درمان بزرگ ترین دردها است». بهترین دلیل برای اثبات شفا بخشی قرآن برای بیماری های اخلاقی، مقایسه وضع عرب جاهلی با تربیت شدگان مکتب پیامبر (ص) در آغاز اسلام است. چگونه آن قوم جاهل که انواع بیماری های اجتماعی و اخلاقی سر تا پای وجودشان را فرا گرفته بود، با استفاده از این نسخه شفا بخش درمان یافتند و چنان قوی شدند که هیچ نیرویی نمی توانست در برابرشان ایستادگی کند.

برخی از روانشناسان با تحقیق در آیات قرآن دریافته اند قرآن تأثیر زیادی بر روان انسان می گذارد. آنان شفا بخشی قرآن را با علوم تجربی، مقایسه و نتایج حاصل از آن را با عنوان تأثیر قرائت قرآن بر بهداشت روانی انسان منتشر کرده اند.

آری! دستورها و توصیه های قرآن، اثر بسزایی در بهداشت روانی، فردی و اجتماعی دارد؛ تا جایی که می توان گفت عمل به توصیه های قرآن، بالاترین و بهترین

همچنین، اعجاز علمی قرآن را به اثبات برساند و علت مهم تر اینکه به سبب پیوستگی نیازهای جسمی و روحی و تأثیر آنها برهم، قرآن لازم می‌داند به بهداشت جسمی نیز توجه ویژه کند؛ زیرا در کمال روحی و تربیت او تأثیر دارد؛ بنابراین، قرآن مطالبی برای تأمین سلامتی و بهداشت جسم بیان فرموده است که اگر در حد اعجاز علمی نباشد، قطعاً برخی از آنها جزو شگفتی‌های علمی است.

برای مثال، در قرآن مطالبی درباره بهداشت غذایی، خوردن غذاهای پاک (بقره: ۱۷۲)، ممنوعیت غذاهای غیربهداشتی (اعراف: ۱۷۵)، اسراف نکردن در غذا (اعراف: ۳۱)، دوری از گوشت مردار (انعام: ۱۴۵)، گوشت خوک و خوردن خون (بقره: ۱۷۳) و شراب (بقره: ۲۱۹) و غیره ذکر شده‌اند.

قرآن کریم درباره بهداشت شخصی نیز دستوراتی درباره وضو، غسل، طهارت لباس، پاکیزگی محیط‌زیست و ... داده است.

همچنین، مسائل مهمی درباره بهداشت مسائل جنسی در قرآن کریم ذکر شده‌اند؛ از جمله، ممنوعیت آمیزش با زنان در عادت ماهیانه، دوری از زنا، دوری از لواط و استمناء و غیره.

همچنین، غسل و درمان بیماری‌های جسمی (نحل: ۶۹-۶۸)، روزه و درمان بیماری‌های جسمی (احزاب: ۳۵) و تأثیر آوای قرآن بر کاهش دردهای جسمی بعد از عمل جراحی (سوره احزاب: ۳۵).

بنابراین، مطلب اینگونه تحلیل می‌شود که بیماری کرونا در اثر نادیده گرفتن دستورات خداوند درباره تغذیه پیش آمده است؛ البته این مطلب یک دلیل در کنار دلایل دیگر در این رابطه است.

۱۱- بیماری‌های نوظهور و نقش تربیتی آن با توجه به قرآن و روایات

در نگاه قرآن و روایات اهل بیت(ع)، آنچه ورای بیماری‌ها وجود دارد، دستیابی هرچه بیشتر به تربیت

صحیح و محضریت خداوند متعال با ریزش گناهان و تضرع است؛ البته این نگاه، خاص مسلمانان نیست و برای کل بشریت است «فیه شفاء للناس». این روزها جامعه ما همچون سایر جوامع با بیماری کرونا مواجه شده است. علاوه بر این، سایر بیماری‌های فصلی گریبان‌گیر ملت‌ها شده است؛ به گونه‌ای که کمتر کسی وجود دارد که خود یا بستگان نزدیکشان گرفتار نوعی از بیماری نشده باشند؛ اما از منظر دینی، آنچه ورای بیماری‌ها وجود دارد، دستیابی هرچه بیشتر به محضریت خداوند متعال و تربیت معنوی است. در این نگاه، هر نوع بیماری و گرفتاری همانند برگ‌های پاییزی که از درخت فرو می‌ریزند، سبب ریزش گناهان از وجود انسان می‌شوند و او را سبکبال و موجبات تقرب به خداوند را فراهم می‌کند یا موجب آزمایش انسان می‌شوند که باز موجب تقرب انسان به خداست.

پیامبر(ص) در این باره در حدیثی زیبا تصریح می‌فرماید: «برای مؤمن در مرض چهار خصلت است: قلم از او برداشته می‌شود و خدا به فرشتگان امر می‌کند برایش بنویسند همان ثوابی که در حال تندرستی انجام می‌دهد و گناهانش می‌ریزد، آنچنان که برگ درخت می‌ریزد؛ لَمْ يَرْضِ فِي مَرَضِهِ أَرْبَعُ خِصَالٍ يُرْفَعُ عَنْهُ الْقَلَمُ وَيَأْمُرُ اللَّهُ الْمَلَكَ أَنْ يَكْتُبَ لَهُ نَوَالَ مَا كَانَ يَعْمَلُ فِي صِحَّتِهِ وَتَسَاقَطَتْ ذُنُوبُهُ كَمَا يَتَسَاقَطُ وَرَقُ الشَّجَرِ» (دیلمی، ۱۴۱۲ق، ج: ۱، ۴۳).

همچنین، امام صادق(ع) در روایتی فرمود «تب یک شب، کفاره گناهان یک سال است؛ زیرا درد و الم آن تا یک سال در بدن باقی می‌ماند» (صدوق، ۱۴۰۶ق: ۱۹۲). ایشان در حدیثی دیگر خطاب به یکی از یاران خویش به نام مفضل فرمود: «به خدا سوگند، شما به سبب گناهان در آخرت عقوبت نخواهید شد، بلکه ابتلائات و شدائد در دنیا که به آنها گرفتار می‌شوید، کفاره گناهانتان خواهد بود» (صدوق، ۱۳۸۵ق، ج: ۱، ۲۹۷) یا رسول گرامی اسلام(ص) فرمود: «چون مسلمان بیمار شود، خداوند نیک‌ترین کارهایی را که در حال تندرستی انجام می‌داد، بر او نویسد و همان طور که برگ از درخت فرو ریزد،

مشخص شود چه کسی در ایمان خود راست گو و صادق است. هرچند رفاه و سلامتی هم ابزاری برای امتحان های الهی اند، معلوم است که در شرایط بیماری و سختی به انسان فشار بیشتری وارد می شود.

از امام صادق (ع) چند صفت را برای مؤمنان و شیعیان حقیقی بیان فرمودند؛ از جمله اینکه فرمودند: «شیعه ما شخصی است که صدای او از گوشش تجاوز نکند»؛ یعنی هر اندازه بر او فشار وارد شد، چه به بیماری و رنجی مبتلا شد یا سختی و تنگی معیشت به زندگی او وارد شد، صدای خود را بلند نکند و جز شکر و فروتنی در برابر خدا نداشته باشد.

در عین حال، آن حضرت ادامه دادند: «شیعه کسی است که بیماری از بدنش بیشتر نرود»؛ به این مفهوم که بیماری و درد او فقط تن خود او را به رنج بیندازد، نه دیگران را. این مطلب به این معنا نیست که ما به کمک و رسیدگی به بیماران نرویم یا آنها از اطرافیان خود درخواست کمک نداشته باشند؛ بلکه این مفهوم را می رساند که کسی که به بیماری دچار شد و بدنش در رنج مریضی افتاد، بنای گله و شکایت را نداشته باشد و تا قدری که می تواند، باری بر دوش دیگران نباشد.

آن طور که امام صادق (ع) فرمودند بیماری و مشکلات، عامل جداشدن خوب از بد یا حتی تبدیل بنده های خوب و بد به یکدیگر است؛ چه بسا فردی مدت ها اعمال عبادی خود را به درستی به جا می آورد، اما زمانی با بیماری یا نقصی در اموال و زندگی اش امتحان می شود. این فرد اگر بنای ناشکری بگذارد، در اصل از بنده های خوب خدا جدا شده و به بدان پیوسته است.

در نقطه مقابل هم، چه بسا فردی در اوضاع بیماری چنان صبور، شاکر و مقاوم است که نامش در گروه بندگان شایسته و مؤمن خدا نوشته می شود. سایر گرفتاری ها و مشکلات هم همین اثر تربیتی را بر زندگی و نامه اعمال ما دارند.

توضیح اینکه در همه دوران ها، امتحان ها و بیماری ها و بلاهایی روی می دهند که پدیده های نوظهورند و

گناهانش فرو ریزد؛ إِذَا مَرَضَ الْمُسْلِمُ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ كَأَحْسَنِ مَا كَانَ يَعْمَلُهُ فِي صِحَّتِهِ وَ تَسَاقَطَتْ ذُنُوبُهُ كَمَا يَتَسَاقَطُ وَرَقُ الشَّجَرِ (صدوق، ۱۴۰۶: ۱۹۴).

نکته حائز اهمیت درباره خاصیت اثر بیماری در تقرب به خداوند - که هدف اصلی خلقت انسان و تربیت اوست - رجوع به درگاه الهی است. خداوند تضرع و خاکساری به درگاه خود را در آیه ۴۲ سوره انعام، یکی از نتایج بیماری ها و سختی ها معرفی می کند و می فرماید: «وَ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُمْ بِالْأَسَاءِ وَالضَّرَائِرِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ؛ و به یقین، ما به سوی امت هایی که پیش از تو بودند [پیامبرانی] فرستادیم و آنان را به تنگی معیشت و بیماری دچار کردیم تا به تضرع کشیده شوند»؛ یا در انتهای آیه ۴۸ سوره زحرف درباره بنی اسرائیل می فرماید: «وَ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ؛ و به عذاب گرفتارشان کردیم، امید که (به سوی من) بازگردند».

این نوع سنت خداوند در برخورد با بیماران، برخوردی کریمانه و از سر رحمت است تا بشر را به فطرت خداجوی خود بازگرداند و از این رهگذر او را تربیت و پاک کند تا بشریت را در راستای برنامه های خویش برای تشکیل آن تمدن نهایی و سرزمین موعود به کار گیرد. هر چند ظاهراً هر نوع بیماری و گرفتاری برای انسان ناخوشایند است، در باطن، دستاوردی تربیتی را به دنبال دارد؛ با این حال، با توجه به اینکه انسان ها با حکمت مسائل آشنا نیستند، باید از هر نوع بیماری و گرفتاری به خداوند متعال پناه برند؛ چنانکه برخی بیماری ها حاصل فتنه گری دشمنان بشریت است که این امر را در موضوعی مثل کرونا می توان دید.

۱۱-۱- بیماری و سختی، زمینه و ابزار امتحان الهی

درست است که خداوند در نهایت مهربانی و بخشندگی نسبت به بندگان است، اما این موضوع با امتحان شدن ما از سوی حضرت حق منافات ندارد. اگر همیشه مردم در رفاه و آسایش باشند، زندگی یکسانی خواهند داشت و لازم است سختی ها و بیماری ها باشند تا

انسان‌ها از حل کردن و درمان آن عاجزند. زلزله، سیل، فقر، ویروس‌های مختلف و در حال حاضر، شیوع ویروس کرونا و بیماری‌های دیگر بخشی از این رویدادها است که ناتوانی انسان را نشان می‌دهد. به‌ویژه این ویروس که این روزها در دنیا گسترش پیدا کرده است. چه جنگ بیولوژیکی باشد یا خیر، نشانی از قدرت الهی و زمینه‌ای برای امتحان مردم و مهر تأییدی بر ضعف علمی انسان و تشویق در راستای تلاش و فعالیت علمی است.

امام صادق (ع) اشاره ظریفی به صبر و بردباری در برابر قضا و قدر و حتی ظلم‌ها دارند؛ البته صبری همراه با پایداری و مقاومت که شیعیان را متحد و زمینه‌رشد و بالندگی آنها را فراهم می‌کند.

۲-۱۱- تفاوت افراد در ابتلا به بیماری‌ها

این‌طور نیست که بیماری، تنها گروه خاصی از مردم را درگیر کند؛ نمونه آن همین ویروس کرونا است که فقیر و غنی یا مسئول و مردم عادی نمی‌شناسد و فراگیر است. به هر حال، کم نیستند مردمی که در زندگی خود بیماری‌های سختی را تحمل می‌کنند؛ اما درمقابل، گروهی از بیماری‌های سخت در امان می‌مانند یا اگر دچار شوند، دوران بیماری کوتاهی دارند.

این مورد جزو امتحان‌های الهی است و به اراده‌ی خدای متعال بستگی دارد؛ اوست که می‌خواهد فردی از بنده‌های خود را با بیماری امتحان کند و فرد دیگری را با سلامتی. توجه به این مطلب، مهم است که خداوند متعال هر یک از بنده‌های خود را به اندازه‌ی توان و ظرفیت آنها و همچنین، به قدر ایمان آنها امتحان می‌کند؛ همان‌طور که در قرآن کریم می‌فرماید: «لَا يَكْفُ اللَّهُ نَفْسًا أَلَا وَسِعَهَا»؛ این امر به نوعی سنت الهی است که در قرآن کریم به آن تصریح و تأکید شده است.

با مرور زندگی پیغمبران خدا نمونه‌هایی از ابتلای آنها به انواع بیماری‌ها و سختی‌ها دیده می‌شود؛ چون آنها هم به‌عنوان بنده‌های مؤمن خدا آزموده می‌شوند و در این موضوع، از سایر مردم مستثنا نبودند. در این مورد امام

صادق (ع) در حدیثی فرمودند که: «پاره‌ای از پیامبران به عطش گرفتار می‌آمدند تا از تشنگی می‌مردند. عده‌ای از آنها به برهنگی دچار می‌شدند تا از برهنگی و سردی زیاد یا گرمی هوا می‌مردند. گروهی دیگر به امراض و بیماری مبتلا می‌شدند تا هلاک و تلف می‌شدند. پاره‌ای دیگر نزد قوم خود می‌آمدند، آنان را به اطاعت خدا فرمان می‌دادند و به‌سوی توحید الهی دعوت می‌کردند و با این حال، قوت و غذای یک شب خود را نداشتند که رفع گرسنگی کنند و دست از آنان بر نمی‌داشتند که سخن آنها تمام شود و گوش به ندایشان نمی‌دادند تا اینکه دست به کشتار آنها می‌زدند. راستی که خدای متعال بندگان خود را به اندازه‌ی قدر و منزلتی که نزد او دارند، آزموده و امتحان می‌شوند».

۲-۱۲- نگاه ویژه به بیماری نوظهور به نام کرونا

با وجود اینکه یکسال از شیوع و گسترش بیماری کرونا در جهان می‌گذرد، بیماری که می‌گویند ابتدا از کشور چین شروع شد و آن را به عنوان «کوئید ۱۹» می‌شناسند، خیلی سریع در اقصی نقاط جهان گسترش یافت و تمام کشورها اعم از نهادهای دولتی و غیردولتی و مردم را درگیر خود ساخته و به بحران تبدیل شده است و چه‌بسا با رعایت نکردن توصیه‌های ایمنی و خودمراقبتی به‌زودی تبدیل به فاجعه‌ای جبران‌ناپذیر شود. مصیبت زمانی است که این ویروس، همان‌طور که در این ایام باعث تعطیلی و اختلال در کار آموزش، سیاست، اقتصاد و ... شده و تلفات زیادی از ما گرفته است، چه‌بسا از آن در تاریخ کشور ما و حتی جهان به فاجعه‌ای بی‌بدیل تبدیل شود.

توضیح مطالبی در رابطه با این پدیده نوظهور لازم است:

۱- بیماری کرونا و رابطه آن با امتحان‌های الهی

دامنه‌ی آزمون الهی در همه‌ی زندگی به وسعت همه‌ی روزها و همه‌ی انسان‌ها گسترده است. هر انسانی در هر شرایطی که در این دنیا زندگی کرده، چه در حال رفاه و آسایش و سلامتی بوده و چه در شرایط سختی و تنگی و

حالی که شیوه صحیح این است که برای نسبت دادن نظریه ای به اسلام، باید به تمام آیات و احادیث مرتبط با موضوع بحث توجه کرد، سپس نظریه اسلام را در آن موضوع استنباط کرد.

با توجه به مقدمه بالا:

قرآن مجید خدا را شفا دهنده معرفی می کند: «و اذا مرضت فهو یشفین» (شعراء: ۸۰).

همچنین، در قرآن مجید، حضرت عیسی شفا دهنده بیماری ها معرفی شده است: «ابری الاکمه و الابرص باذن الله» (آل عمران: ۴۹). همچنین، قرآن، غسل را شفا دهنده معرفی کرده است: «یخرج من بطونها شراب مختلف الوانه فیه شفاء للناس» (نحل: ۶۹). با تدبر در این آیات این نتیجه به دست می آید که اگرچه شفا دهنده اصلی خداست، این شفا از مجرای امور معنوی (مانند دعا و توسل به اولیای الهی) و از مجرای امور مادی (مانند غسل) در جهان هستی ظهور می یابد و تجلی پیدا می کند. همچنین، مشخص می شود در دین الهی هم به اسباب مادی شفای بیماری و هم به اسباب معنوی شفای بیماری توجه شده است.

انسان دیندار براساس تعالیم دینی، هم به توکل بر خدا و توسل به پیامبران و اهل بیت (ع) می پردازد و هم سراغ اسباب مادی شفای بیماری (اعم از پیشگیری و داروها) می رود و این دو منافاتی با یکدیگر ندارند؛ زیرا طبق احادیث اهل بیت (ع): «ابی الالهان یجری الاشیاء الا باسباب» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۱: ۱۸۳)، خداوند با استفاده از اسباب، امور را تدبیر می کند و براساس آیات و احادیث، این اسباب هم شامل اسباب معنوی است هم شامل اسباب مادی.

۳- بسته شدن خانه خدا و مساجد

«بیت الله» به معنای خانه خدا، مکانی است که به دست مؤمنان ساخته شده و محلی برای عبادت و ملاقات معنوی با خداوند است.

مسجد در دیدگاه اسلامی علاوه بر مکان عبادت، محلی برای پیوندهای اجتماعی مؤمنان و تحکیم و انسجام امت اسلامی و سودمندی های پرشمار دیگری است

بیماری، در میدان آزمون خدای متعال قرار داشته است؛ آزمونی که برای اطلاع خداوند علام الغیوب تدارک دیده نشده است؛ بلکه تنها به این سبب انجام می شود تا هر یک از ما انسان ها، در روز قیامت و در حالی که در پیشگاه عدالت الهی برای گرفتن پاداش یا مجازات شدن قرار می گیریم، عذر و بهانه ای نداشته باشیم؛ و به این صورت، عدالتی برپا می شود که بر اساس آن، نیکوکاران به پاداش و مجرمان و مفسدان به مجازات می رسند. در این اوضاع می توان گستردگی بیماری کرونا و ابتلای افراد به این بیماری و آسیب های اقتصادی و اجتماعی ناشی از آن را هم نوعی آزمایش الهی در نظر گرفت تا نوع واکنش و رفتار هر یک از ما در این بیماری ها و بحران ها معلوم شود.

آزمون الهی موضوعی نیست که به عده خاصی از انسان ها تعلق داشته باشد؛ حتی پیامبران خدا (ع) هم به اندازه ظرفیت و استعداد و ایمان خودشان امتحان می شدند. سختی و رنج هایی که آنها در زندگی تحمل کردند، از آزمون های ما بسیار بزرگ تر و سخت تر است. خداوند از همان زمانی که حضرت آدم (ع) را خلق کرد، او را امتحان بزرگی کرد که به خروج او از بهشت منجر شد. بعد از آن، سایر پیامبران خود را هم به شیوه های مختلف آزمود؛ به طوری که حضرت ابراهیم (ع) را با آتش و قربانی کردن فرزندش آزمود و حضرت اسماعیل (ع) را با قربانی شدن امتحان کرد. حضرت یعقوب (ع) را با غصه و دوری از فرزند عزیزش آزمایش کرد و حضرت یوسف (ع) را با دوری از پدر و افتادن در چاه و بردگی امتحان کرد. ابتلای حضرت ایوب (ع) هم با بیماری و سختی ها بود و حضرت یحیی (ع) علیه را هم با قربانی شدن آزمایش کرد. حضرت زکریا (ع) را با قتل و حضرت عیسی (ع) را با امری بزرگ آزمود که همان تولد ایشان از مادری بدون داشتن پدر بود.

۲- بیماری مؤمنین و شافی بودن خدا

یکی از آسیب های دین شناسی، نگاه جزئی به بخشی از متون دینی و نادیده گرفتن بخش های دیگر است؛ در

(صدوق، ۱۴۰۶ق: ۱۴)؛ البته مسجد مهم ترین جایی است که مؤمنان می توانند در مشکلات و سختی ها به آنجا بروند و با خدا به راز و نیاز بپردازند و از او کمک بخواهند؛ اما این امر به این معنا نیست که مسجد تنها پناهگاه مؤمنان است و مؤمنان باید در همه مشکلات و نیازمندی ها به مسجد پناه ببرند و نیز به این معنا نیست که راهکار حل همه مشکلات، رفتن به مسجد است. خداوند حکیم، جهان را براساس نظام احسن آفریده و برای هر پدیده ای علت یا علت هایی قرار داده است. شناخت جهان و نظام حاکم بر آن و حرکت براساس اراده و ربوبیت تکوینی خداوند، یکی از جلوه های پرستش و پناه بردن به خدا است. بنابراین، همان گونه که مسجد مهم ترین مکان برای حل مشکلات معنوی است، بیمارستان محل درمان دردهای جسمی، مدرسه و دانشگاه محل درمان درد جهل و نادانی، مراکز مشاوره محل درمان دردهای فکری و روانی و به همین طریق، هر نهادی که بشر به الهام الهی برای رفع نیازمندی های خود پدید آورده، براساس فطرت و الهام الهی بوده و پناه بردن به آن برای رفع نیازهایش، تجلی اطاعت و کرنش در برابر ربوبیت خداوند است.

بستن درهای مساجد به معنای بسته شدن درهای معنویت نیست. همه جای زمین عبادتگاه خدا است؛ همان گونه که همه زمان ها برای عبادت خدا است و انسان می تواند در همه لحظات با خداوند ارتباط معنوی داشته باشد؛ بنابراین، اگر براساس عقل و علم، حضور در مسجد در زمان خاصی صحیح نباشد و به شیوع بیماری بینجامد و مشکلاتی برای دیگران ایجاد کند، رفتن به مسجد براساس حکم دین، حرام و گناه است (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ۱۵)؛ زیرا مسجد باید محل ایمنی برای بندگان خدا باشد و هر چیزی که ایمنی بخشی مسجد را برهم زند، گناه و ممنوع است. خداوند، مسجد الحرام و همه مساجد را محل ایمنی و آرامش برای مؤمنان خواسته است (بقره: ۱۲۵؛ آل عمران: ۹۷). بستن درهای مساجد، در شرایط خاص، برای حفظ ایمنی مردم لازم است و نه تنها با پناه بردن به خدا

منافاتی ندارد، عین پناه بردن به خدا است. همچنین، مساجد باید پاک و پیراسته از هر آلودگی باشند. خداوند در قرآن کریم درد و آیه به صراحت به حضرت ابراهیم فرمان می دهد خانه مرا برای حضور نمازگزاران پاکیزه کن (حج: ۲۵؛ بقره: ۱۲۵).

۴- نقش اراده الهی

به اعتقاد مؤمنان و براساس دلایل محکم عقلی و وحیانی، همه امور عالم با اراده و تدبیر خداوند صورت می گیرد و هیچ اتفاق کوچک و بزرگی از قدرت و اراده او بیرون نیست. همه پدیده های خرد و کلان جهان علاوه بر علت های مادی، علت یا علل معنوی و فرامادی هم دارند. آنچه در محدوده علم و قدرت انسان است، شناخت و تسخیر برخی از علل مادی است؛ اما علم و عقل و قدرت محدود انسان، مانع از شناخت و تسلط بر همه علت های مادی و معنوی است؛ از این رو، عقل و دین حکم می کنند انسان باید علاوه بر استمداد از علل مادی شناخته شده، به علل مادی و معنوی ناشناخته هم توجه کند؛ به همین سبب، دعا و یاری خواستن از خداوند در حل مشکلات مادی و رفع نیازی های دنیایی، نه تنها امر معقولی است، امر لازم و واجبی است؛ «ادعونی استجب لکم» (غافر: ۶۰).

۵- شناخت علل مشکلات و بیماری ها با عقل و علم و دین بدون شک حل مشکلات و رفع نیازهای مادی و معنوی انسان بر شناخت علت ها و روش های صحیحی متوقف است که عقل، علم و دین برای انسان تبیین می کند. عقل، علم و دین هرگز رقیب هم نیستند؛ بلکه مکمل یکدیگرند و راههایی برای شناخت حقایق اند. عقل، علم و وحی هر سه آفریده خدا هستند و خداوند بندگان را به پیروی از هر سه توصیه فرموده است. در هنگام پدید آمدن مشکلات و سختی ها و بیماری ها همان گونه که باید به دین و معنویت پناه برد، می باید از عقل و علم هم یاری طلبید. تاریخ بشر به خوبی گواه است که عقل و علم تجربی، با همه خدماتی که به

قرآن، نقش تربیتی بیماری‌ها برای انسان از نظر قرآن تحلیل و بررسی شده‌اند. همچنین، این مقاله با هدف شناخت دیدگاه تربیتی قرآن به بیماری‌ها به‌ویژه با توجه به پدیده‌ها و بیماری‌های نوظهوری چون شیوع ویروس کرونا و پاسخ به این سؤال نگارش شده است که آیا قرآن و روایات درباره پدیده‌های نوظهوری چون کرونا هم دیدگاه و نظری دارند. نتایج نشان دادند قرآن، به‌طور کلی بیماری‌های جسمی را اعم از اینکه چه نامیده شوند و در چه زمانی گریبان‌گیر بشر شوند، مطرح می‌کند و به لحاظ منشأ و فلسفه ظهور آن و راههای درمان آن آیاتی ارائه کرده است. قرآن بیماری‌ها را یکی از عوامل تربیت انسان می‌داند و چگونگی برخورد با بیماری‌ها و نوع آنها را در تربیت انسان مؤثر می‌داند.

علاوه بر مطلب فوق و با توجه به مواردی که در قرآن کریم و روایات حضرات معصومین (ع) بیان شد، این نتیجه به دست آمد که قرآن و روایات، نگاه انسان را به بیماری‌های جسمی محدود نکرده است؛ بلکه از گذرگاه بیماری‌های جسمی، نگاه او را به امراض روحی و قلبی نیز معطوف کرده است. در مرحله بعد، متناسب با بیماری، توصیه‌های مادی و معنوی را برای پیشگیری و درمان و تربیت بیان کرده است. همچنین، تکالیف الهی را بر او سبک‌تر کرده است. در نهایت اینکه بیماری جسمی می‌تواند آثار تربیتی و معنوی برای بیمار به همراه داشته باشد که اگر با نگاه امتحان الهی به آن نگریسته شود، می‌تواند زمینه‌ساز بیداری از غفلت و کفاره گناهان او شود و برای او خیر داشته باشد؛ همچنین، این نگرش در تسکین و آرامش روحی بیمار و اطرافیان او بسیار مؤثر است.

منابع

- ۱- قرآن کریم و نهج البلاغه
- ۲- ابن منظور، محمد بن مکرّم، (۱۴۱۴ ق)، لسان العرب، بیروت، دار صادر، چاپ سوم.
- ۳- احسان‌منش، مجتبی و عیسی کریمی، (۱۳۷۶)،

انسان کرده‌اند، از حل بسیاری از مشکلات و رفع بسیاری از نیازهای او ناتوان بوده و هستند. انحصار راه حل مشکلات زندگی به عقل و علم، همان عقل پرستی و علم‌پرستی باطل است.

۶- نظام علی و معلولی جهان

جهان مادی، جهانی مبتنی بر نظام علت - معلولی است. در این نظام، هر پدیده‌ای علتی دارد و هر علتی معلولی را به وجود می‌آورد. بر اساس این، وجود شرور (یعنی پدیده‌ها و اموری که هرچند در ذات خود خیر است، می‌تواند برای بشر مشکلاتی را ایجاد کند)، ضروری است. ماهیت عالم ماده، مقتضی وجود برخی از شرور است و اساساً بدون این شرور تحقق نمی‌یابد. آفرینش انسان در دل این جهان پرتلاطم و آمیخته با شرّها و خیرها برای تربیت استعدادها و کامل شدن عقل و روح آدمی است. تاریخ بشر گواهی می‌دهد رشد عقلانی، رشد علمی و حتی رشد معنوی - اخلاقی و تربیتی انسان در اثر مواجه شدن با مشکلات، سختی‌ها، نیازها و آرزوهای انسان بوده است؛ بنابراین، وظیفه انسان‌ها در هنگام روبه‌رو شدن با مشکلات و شرور و بیماری‌ها، پناه‌بردن به عقل، علم و معنویت و تلاش برای چیره‌شدن بر نابسامانی‌ها است. این امر، انسان را رشد می‌دهد و کامل‌تر می‌کند؛ حتی اگر نتواند بر برخی از آن مشکلات غلبه کند. بسیاری از استعدادهای عقلی، اخلاقی و معنوی انسان در دل همین فرازونشیب‌ها شکوفا می‌شود. نبود مشکلات یا رفع زودهنگام آن، بدون دخالت انسان‌ها، نه تنها ممکن نیست، اگر ممکن هم باشد، برای انسان‌ها سودمند نیست و از این رو، خلاف مشیت الهی است؛ در نتیجه، انتظار استجاب همه دعاها و رفع همه مشکلات چه با دعا و چه با علم و عقل، انتظاری نادرست و غیرعقلانی است.

نتیجه

در این مقاله با توجه به آیات و روایات، ضمن بیان منشأ و علل و عوامل بیماری‌ها، درمان بیماری‌ها، شفا بودن

- مجموعه مقالات اولین همایش نقش دین در بهداشت روان، برگزارکننده: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری، معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، انستیتو روانپزشکی تهران، قم، نوید اسلام.
- ۴- بیضاوی، عمر بن محمد، (۱۴۰۸ق)، انوار التنزیل و اسرار التأویل، بیروت، دارالکتب العلمیه.
- ۵- خدابخشی، موبد سهراب، (۱۳۷۶)، پزشکی در ایران باستان، تهران، فروهر.
- ۶- خسروپناه، عبدالحسین، (۱۳۸۱)، انتظارات بشر از دین، قم، مرکز مطالعات و پاسخگویی به شبهات.
- ۷- دیلمی، حسن بن محمد، (۱۴۱۲ق)، إرشاد القلوب إلى الصواب، قم، الشریف الرضی.
- ۸- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۴۱۲ق)، مفردات فی غریب القرآن، بیروت، دارالعلم.
- ۹- ری شهری محمدی، محمد، (۱۳۹۴)، دانشنامه احادیث پزشکی، قم، دارالحدیث، چاپ چهاردهم.
- ۱۰- سامی، علی، (۱۳۴۱)، تمدن هخامنشی، شیراز، بی نا.
- ۱۲- سبحانی، جعفر، (۱۳۷۵)، مدخل مسائل جدید در علم کلام، قم، مؤسسه امام صادق(ع).
- ۱۳- -----، (۱۳۸۶)، «پاسخ دوم به نامهٔ سروش»، نشریهٔ افق حوزه، شماره ۱۸۳.
- ۱۴- صدوق، محمد بن علی بن بابویه، (۱۴۰۶ق)، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، قم، دار الشریف الرضی للنشر.
- ۱۵- -----، (۱۳۸۵ق)، علل الشرایع، قم، المکتبه الداوری.
- ۱۶- صفا، ذبیح الله، (۱۳۴۶)، تاریخ علوم عقلی در تمدن اسلامی تا اواسط قرن ۵، تهران، دانشگاه تهران.
- ۱۷- طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۷۲)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران، انتشارات ناصر خسرو، چاپ سوم.
- ۱۸- طباطبایی، سید محمدحسین، (۱۴۱۲ق)، تفسیر المیزان، قم، مؤسسه مطبوعات اسماعیلیان.
- ۱۹- -----، (۱۳۹۳ق)، ترجمه تفسیر المیزان فی تفسیر القرآن، قم، مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان.
- ۲۰- عبدالباقی، محمد فؤاد، (۱۳۶۴)، المعجم المفهرس لألفاظ القرآن الکریم، ناشر، دار الکتب المصریه.
- ۲۱- فراهیدی، خلیل بن احمد، (۱۴۰۹ق)، العین (محقق، مخزومی)، قم، مؤسسه دار الهجره.
- ۲۲- کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۰۷ق)، اصول الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- ۲۳- مجلسی، محمدتقی، (۱۳۸۵)، بحار الانوار، تهران، المکتبه الاسلامیه.
- ۲۴- مطهری، مرتضی، (۱۳۷۲)، مجموعه آثار، تهران، صدرا.
- ۲۵- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، (۱۳۶۸)، تفسیر نمونه، قم، دارالکتب، چاپ پنجم.
- ۲۶- -----، (۱۳۷۴)، پیام قرآن، قم، مدرسه امیرالمؤمنین(ع)، چاپ چهارم.
- ۲۷- مصباح یزدی، محمدتقی، (۱۳۸۷)، آموزش عقاید، قم، بین الملل، چاپ سی و ششم.